

Нада Савковић
Универзитет Унион у Београду
nadasavk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1853-5244

Преводилачки рад Павла Соларића и Јована Дошеновића

ABSTRACT: Savković Nada, *Prevodilački rad Pavla Solarića i Jovana Došenovića* (Translation Work by Pavle Solarić and Jovan Došenović). "Poznańskie Studia Slawistyczne" 15. Poznań 2018. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 219–231, ISSN 2084-3011.

During the times of Dositej Obradović (1739–1811), i.e. the period of Enlightenment in Serbia, advanced ideas were best spread through literature and the translation of contemporary authors was very common in Serbian literature. Obradović was the first to point out the importance of translation to the Serbs. He advocated the development of literature and culture modelled after more advanced cultures and based on the translation of useful works; he also believed that translation must adapt to the nature of target language. His views particularly influenced some writers from the region of Croatia, namely Pavle Solarić and Jovan Došenović, who were friends also. Solarić translated philosophical, geographical, historical and other documents, while Došenović, under the influence of others, compiled an arithmetic book, as well as the first collection of lyric poetry in recent Serbian literature, with the use of the *imitatio* procedure too. Translation influenced the genre, subject, style, and especially the linguistic development of Serbian literature.

KEYWORDS: Enlightenment in Serbia; translation; Europeanization tendencies; Dositej's concept about the development of Serbian literature and culture; development new Serbian literary language; Pavle Solarić; Jovan Došenović; the *imitatio* procedure

1. Увод

Просвећеност, као идејни покрет који је током XVIII stoleћа прожимао европско друштво, наметнула је ново схватање односа између културе, друштва и стварности. Код православних народа на Балкану просвећеност се, због неповољних и често трагичних историјских околности, развијала без континуитета: то је утицало на појаву празнина и недокончаних дела. За српске писце који су стварали у духу поменутих идеологија потреба просвећивања најширих слојева друштва

била је императив времена, у служби те идеје они су захтевали реформу азбуке и књижевног језика, залагали су се за увођење народног језика у књижевност и одвајање грађанске од црквене ћирилице, као и секуларизацију друштва. Поред тога, залагали су се за верску толерантност, права жена на образовање, критиковали су ружне и нездраве обичаје, празноверје, незнање у српском друштву. Сматрали су да је само образован и школован члан српског друштва у стању да се равноправно носи са противницима у једној туђој и за њих иноверној држави каква је била Хабзбуршка империја. Указивали су и на потребу да би људи требало да се руководе здравим разумом у животу јер им то помаже у правилном сагледавању света око себе. Била им је блиска просветитељска идеја, утемељена у образовању, о Европи која би требало да се уједињује знањем, разменом идеја и добара, као и бољом комуникацијом. Грађански слој друштва изнедрио је просвећеност међу Србима у оквиру Хабзбуршке монархије, која је била не само важан чинилац у друштву и култури, него је постала заједнички именитељ различитих периода присутних у српској књижевности, од барока у позној фази, до класицизма и предромантизма, који су били у успону.

У периоду просветитељства у многим европским земљама интензиван преводилачки рад представљао је једну од најважнијих активности која је омогућавала проток нових идеја међу народима. Превођење је било још један од модуса повезивања културне елите тога времена. Број преведених књижевних дела у Немачкој у XVIII столећу био је пет пута већи него у претходном веку, чувени немачки библиограф Јохан Самуел Ерш (Johann Samuel Ersch) предочио је податак да су две трећине објављених дела 1794. чинили преводи. На знатно присуство преведене књижевности и код Срба утицала је и клима њиховог културног и националног препорода у другој половини XVIII столећа. Књижевност као делатност била је, сматрало се, најбоља за ширење напредних идеја просвећености. Никола Андрић наводи да је превођење књижевних дела из савремене, тј. како он каже из модерних књижевности било једно од „најјачих обилежја српске књижевности до год. 1847” (Andrić, 1892, 7).

2.1. Превођење код Срба

О значају превода и превођењу код Срба међу првима писао је Доситеј Обрадовић (1739–1811); у свом чувеном програмском тексту *Писмо Харалампију* навео је: „из (...) премудрих књига француских, немечких, и талијанских, најлепше мисли као цвеће изабирати намеравам, и на наш општи језик издати” (Обрадовић, 1961, 64). Метафора о пресађивању цвећа из једне у другу башту тј. средину користила се чешће до средине XIX века да би се указало на модел развоја културе: национална култура се развија одабирањем онога што је најбоље у иностраним и имплементирањем одабраног у домаћу културу. Доситеј Обрадовић је истицао да је превођење корисно, да преведена литература утиче на бржи и интензивнији развој српске књижевности и друштва, као и да је неопходно да се превод прилагоди особеностима и природи језика на који се преводи. У *Писму Харалампију* он истиче да ће преводити за сав српски род „славних и премудрих људи мисли и совјете, желећи да се сви ползују” (Обрадовић, 1961, 66). Пре одласка из Трста средином јуна 1806. године нагласио је да су нам потребне књиге из разних области: географије, агрономије, уметности, трговине, морепловства, историје, о разним занатима, математици итд. Касније је у *Совјетима здраваго разума* (1784) навео да је много боље „једну паметну и полезну књигу с коликим му драго трошком дати да се на наш језик преведе и наштампа, него дванаест звонара сазида (...) зрно памети неће се деци нашој придодати ако ћеду им до века звона лупати” (Обрадовић, 1961, 301). Колику је важност придавао књигама илуструје и његов чувени апел: „Књиге, браћо моја, књиге, а не звона и прапорце. (...) Оне сад на земљи и мору царствују и премудре законе дају!” (Обрадовић, 1961, 301). Приметио је да Срби нису имали књига које би било вредно штампати, а да оне вредне из других култура најалост нема ко да преводи. Зато је било потребно, саветовао је, да се изабере неколико младића склоних науци и оштроумних, који би се школовали на „општи трошак” да би потом преносили знање деци као учитељи и да би састављали и преводили књиге. Доситеј Обрадовић је и сам преводио; према тексту оригинала односио се веома слободно: није инсистирао на разлици између оригиналне и преводилачке књижевности (Сибиновић, 1990, 25).

У Доситејево доба, у последњој четвртини XVIII века и међу Србима у Хрватској спонтано се рађају нове мисли, тј. напредне идеје да се оно што је научено у страном свету бар делимично пренесе сународницима и учини доступним заосталом, запуштеном и по планинама расејаном српском становништву, које је „стењало у ропству незнања и предрасуда” (Николајевић, 1914, 1). Одушевљење за развој просвете и просвећивање народа узело је великог маха међу образованијим Србима у Хрватској, што је имало благотворне последице и на три српска књижевника рођена на територији Хрватске: Павла Соларића (1779–1821), Јована Дошеновића (1781–1813) и Саву Мркаља (1783–1833), који су стварали са снажним националним осећањем и с тежњом да уведу нове облике културног живота (Николајевић, 1914, 4–5). Концепт развоја културе Доситеја Обрадовића, који је подразумевао неопходност писања на народном језику и превођења дела из других развијених култура, прихватили су посебно Соларић и његов пријатељ Дошеновић, док се Сава Мркаљ¹ истакао својим филолошким радом.

2.2 Преводачки рад Павла Соларића

Песник, филолог, преводац Павле Соларић следио је идеје Доситеја Обрадовића у вези са употребом народног језика у књижевности, развојем образовања и културе српског народа, верске толеранције

¹ Сава Мркаљ је са двадесет и седам година из темеља „протресао” српски језик и азбуку. Уочио је да у ћирилици има много више знакова него гласова, своја запажања је објавио 1810. године у Будиму у књижици од 18 страна Сало дебелог јера либо азбукопротрес. Поставио је два основна начела на којима наше писмо и језик и данас почивају: један глас једно слово и пиши као што говориш. Његов песнички опус је невелик: 13 изворних песама, само су три објављене за живота, и то пред његову смрт. Мркаљ није много преводио, потписује тек дванаест препева и прерада: преводио је псалме и библијске молитве, као и песнике Хорација (Quintus Horatius Flaccus, 65–8 ст. е.), Клајста (Heinrich von Kleist, 1777–1811), али и песму о преславном Јосифу из италијанског играказа, као и Рафа (Georgie Christian Raff, 1748–1788). Његов опус јесте невелик, поетски занимљив и по мишљену Душана Иванића његов преводачки рад може да се такмичи с најбољима у српском језику. Попут Доситеја и он је био склон слободном приступу у превођењу; зато се и може говорити о Мркаљевим успешним препевима.

и секуларизације друштва. Под утицајем идеја француске филозофије просвећености, Соларић је разматрао стварање услова за најбоље могуће васпитање и образовање људи, прихватио је и њихово уверење о свемоћи васпитања, о ауторитету човека и његовог разума. Био је један од оних српских књижевних стваралаца за које је етика била изнад естетике. Доситеј Обрадовић га је сматрао својим „nasljednikom, Minervinim ljubimcem i nebeskim darom za Srbe” (Andrić, 1902, 103).

Као аутор Соларић се окушавао у разноликим подручјима, између осталог преводио је филозофске, географске, историјске и друге списе. Уочио је да многи образовани Срби читају књиге на другим језицима, да се не образују на свом матерњем језику; зато је велику пажњу посветио превођењу. Готово да је занемарио свој изразити песнички таленат; велик труд уложио је да би допринео образовању и развоју српског народа преводима корисних дела. Но, превео је и стихове из Овидијевих (Publius Ovidius Naso) *Елегија* и *Писама с Понта*. Није то био рефлекс класицизма, него потреба да се допринесе како развоју поезије представљањем најзначајних књижевних аутора, тако и да се да легитимитет народном језику као књижевном језику и укаже на његово богатство и могућност испољавања најсуптилнијих осећања врхунских, древних стваралаца. Попут истинског следбеника просвећености гледао је с оптимизмом на будућност српског народа, учачао је да има довољно луче, тј. да се довољно светла пробија кроз све магле предрасуда и мрак сујеверја (Соларић, 1809а, XXI). Његов књижевни труд био је усмерен ка напретку и успеху српског народа. Прво дело којим се огласио било је корисно – прва географија код Срба, превод са немачког језика: *Ново грађданско земљеописаније* (1804) аутора Адама Гаспарија (*Adam Christian Gaspari, 1750–1830*). У предговору *Земљеописанију* и у *Кључићу у моје земљеописаније* (1804) Соларић говори о улози науке, која јесте степеница према Богу а не његова негација, као и о положају човека у космосу. Соларић четири године није ништа објављивао, како учача Андрић, припремао се за темељни научни рад. Потом издаје четири превода: *Улог ума челољеческога у малену* (1808) Карла фон Екартсхаузена (*Karl von Eckartshausen, 1752–1803*), *Сверх воспитанија к челољекољубију* (1809) Петера Вилома (*Peter Villaume, 1746–1806*), *О самости* (1809) Јохана Георга Цимермана (*Johann Georg von Zimmermann, 1728–1795*) и *Мудрољубац*

индијски (1809) Филипа Честерфилда². Соларићев филозофски рад представљен је у предговорима и у неким поговорима у наведеним књигама, као и делу *Златна књижица* (1813) Франческа Соаве (Francesco Soave, 1743–1803) које указује на грађанске и хришћанске дужности човека и правила учтивости, која су намењена наставницима и родитељима приликом обучавања малолетне деце. У опширним предговорима Соларић предочава своја промишљања у вези с културним уздизањем српскога народа. Залагао се да се поред црквених књига у народним школама употребљавају и корисне књиге нпр. из природописа, географије, као и дела из поучне философије.

Соларић је сматрао да „су философске радње најподесније за просвећивање народа” (Andrić, 1902, 134). Никола Андрић, који је књижевну заоставштину Павла Соларића разврстао у четири области: географски, филозофски, филолошки и песнички рад, у Соларићевом филозофском раду није уочио „ништа ни велико ни оригинално”, примећујући да се није држао никаквог одређеног правца и да је био потпуно под утицајем Доситеја Обрадовића, као и да је одабрао дела која су била цењена због њихове „лакоће и практичности”. Међутим, и сам одабир поменутих дела указује несумњиво да је Соларићев систем вредности био у складу са начелима идеологије просвећености, као и да је филозофија послужила да пропагира и своје филолошке и педагошке идеје. Могуће је да је Андрићев негативан став о Соларићевом раду у области филозофије и последица критичког сагледавања доба просвећености и оспоравања његових основних програмских вредности и идеала као што су – разум, слобода и напредак. Управо сукоб просветитељске и антипросветитељске традиције један је од основних момената у развоју европског мишљења.

Колико је за Павла Соларића, „најмилијег Доситејевог ученика”, превођење било и креативан подстицај сведочи и његов однос према делу *Сверх воспитанија к човејекљубију* Петера Вилома: да би нагласио основну мисао дела, као и да би употпунио сопствени педагошки

² Ауторство се приписивало Лорду Честерфилду (Philip Earl of Chesterfield, 1694–1773); ипак утврђено је да је то успешна књижевна мистификација, тј, да је аутор овог дела енглески писац и издавач Роберт Додсли (Robert Dodsley, 1703 [1704]–1764); његова књига *The Oeconomy of Human Life* (1750/1751) постала је популарна већ до краја XVIII века и била је преведена на неколико језика.

програм, Соларић је на крају Виломовог текста додао на девет страна и писмо Бернарда Таса (Bernardo Tasso), оца Торквата Таса (Torquato Tasso). У писму, намењеном удовицама и мајкама, које без помоћи супруга брину о васпитању деце, такође се расправља о образовању деце. У књизи објављеној у Венецији 1809. године од 174 стране, превод са немачког језика Виломовог текста представљен је на сто страна, од 55. до 155. стране. Соларић потписује педесет страна предговора, програмски интонираног, као и десет последњих страна с речником у којем је објаснио речи како би читаоци боље разумели Виломов текст³. У предговору се Соларић директно обраћа свештеницима, који су по њему васпитачи народа, залаже се да се поред црквених књига у школама употребљавају и књиге из природописа, географије, тј. дела попут *Земљеописанија* и Стојковићеве *Јестественице*, као и дела из поучне филозофије. Заузима се, такође, и за увођење народног језика у народна училишта, као и да се сачини „једно поштено Сербско писмо” (Соларић, 1809б, 45). Запитао се докле ће српске књиге бити скупе, јер недостају штампарије; даје и конкретан предлог како би се могао сакупити новац за отварање мање штампарије. Изнео је своје програмске ставове: као филолог се залагао за употребу народног језика у књижевности, а као заговорник просвећености за увођење секуларне литературе и народног језика у школе. Могуће је да су његови овако напредни ставови последица уверења да су у Доситејево доба могли „Сербли о свачему слободно мислити” (Соларић, 1809б, 29).

2.3. Однос према превођењу Јована Дошенивића: поступак *imitatio*

Соларићев пријатељ песник Јован Дошенивић, писац прве књиге лирске поезије, није много преводио, али се у обе и једине његове књиге ослањао и на превођење. Приликом писања дела *Численица или наука рачуна* (1809) следио је примере, како напомиње, неких

³ Соларић је указао на потребу да се ствара терминологија на српском језику: „[...] за новоприобретена појашања нове сербске, а зашто не? дома приплодити речи; сь туђима се до крайнѣ нужде не лоптати” (Соларић, 1804, 9–10).

Италијана, Француза и прашког професора Гунца (Simon Gunz, 1743–1824)⁴, а у писању књиге *Лирическа пјенија* (1809)⁵ италијанских песника Кастија (Giovanni Battista Casti, 1724–1803) и Виторелија (Јасоро Vitorelli, 1749–1835), његових савременика. У предговорима обеју књига изнео је и своје ставове о превођењу. Апеловао је, такође, на свештенике да раде на уздизању разума својих парохијана тако што ће преводити књиге с других језика о различитим темама као што су: „наравоучителне науке, историје, географије, земљедјелства, скотоводства, грађданске должности, и друго” (Дошеновић, 1809а, XV).

Дошеновићева схватања о језичком питању у српском друштву веома добро илуструје његова напомена у *Численици*, у којој указује на неопходност језичке реформе, да није довољно само опредељење да се пише на народном језику, него да се српска азбука мора свести на прихватљив обим; предлаже да то буде 28 слова. Ово је најрадикалније исказан став у вези са изменама нашег писма пре Саве Мркаља.

Павле Соларић, Дошеновићев земљак, добар друг и пријатељ, имао је велику заслугу у вези са његовим усвајањем идеја просвећености. Дошеновић је сматрао да је време да се почне свугде: и у гори, и у пољу, и у пустињи и на таласима сињег мора, да се ради с разумом (Соларић, 1809а, XI); залагао се да се преводе значајне, поучне књиге различите тематике. Када је штампао своју прву песму посетио је Соларића у Венецији 1807. године. Утицај Соларића на духовни развој Дошеновића очигледан је у морално-дидактичним рефлексцијама садржаним у предговору *Численице*, где Дошеновић наводи и Соларићеве мисли. Могло би се рећи да је Соларић био мост који је водио ка Доситеју. Сава Мркаљ је указао на Соларићев утицај на Дошеновића у погледу језика и правописа, који се декларативно, попут њега, опредељује да за Србе треба писати српски (Ивић, 1996, 151). По чистоћи народног језика Дошеновић је надмашио Соларића. Дошеновићев биограф Димитрије Николајевић подсећа да је Доситејеву мисао да се

⁴ Гунц је 1782. године постао наставник математике у јеврејској средњој школи у Прагу; објавио је десетак дела из области математике од којих су нека имала и више издања.

⁵ Објавио је један од најзначајнијих аутопоетичких текстова о суштини и природи лирске поезије; збирка садржи анакреонтике, сонете и оде.

језик цени по користи коју проузрокује, парафразирао и нагласио да се свака књига цени по ползи коју проузрокује. Николајевић сматра да је проповедањем рационалних, напредних мисли Дошеновић допуњавао Доситејев рад.

Поред тога што је следио Доситејеве идеје Дошеновић се у вези с превођењем угледао и на свог професора Тезаротија (Melchiorre Cesarotti, 1730–1808). Са епохом романтизма наметнуло се и другачије схватање о поимању оригиналности од оног у Доситејево време, па је Дошеновићев особен однос према оригиналном тексту сагледаван на површан начин, а његово дело као неоригинално. Међутим, Дошеновић је следио вишевековну традицију примењивања поступка *imitatio*, који подразумева узимање мотива од неког другог писца и обрађивање тог истог мотива на особен и себи својствен начин. Ствараоци су одувек покушавали да нађу ослонац и инспирацију у књижевним делима својих претходника, писци римске књижевности сматрали су писање оригиналних дела понекад чак досадним и површним; зато су узоре и проналазили у старијим успешним остварењима, с намером да покушају да надмаше одабране образце. Не би требало заборавити да Овидијев еп *Метаморфозе*, поред ослањања на античку митологију, обилује мислима старијих аутора, као и да је Вергилијев (Publius Vergilius Maro) еп *Енеида* заснован на Хомеру (Ὅμηρος). Цицерон (Marcus Tullius Cicero) је објаснио (*imitatio virtutis aemulatio dicitur*) да се *aemulatio* односи на „имитацију врлине”, пошто су аутори покушавали да буду још успешнији од оригиналог предлошка. Касније, са буђењем интересовања за античку културу, од хуманизма до касног барока, поступци *imitatio* и *aemulatio* деловали су као образовни идеал, да би потом утонули у заборав. Но, римска традиција као концепт има једну од кључних улога и у XVIII и XIX веку. Поступак *imitatio* у уметности подразумева другачији однос према изворима, легитимно је позајмљивање мотива, идеја од неког другог писца и обрађивање тог истог мотива на особен начин.

Ставови родоначелника илуминизма Мелкиора Тезаротија могли су бити инспиративни за Дошеновића, којем је био професор. Тезароти је био, такође, и признат и уважени преводилац; Дошеновић је у предговору своје збирке поезије *Лирическа пјенија* подсетио да је преводио Хомерова дела. Тезароти је указивао да се као преводилац

тудио да буде више веран духу дела, него онемо што је дословно написано у оригиналном тексту; да се тудио да кад преводи проучи како да се нађе у позицији онога ко је у средини између преводиоца и аутора. Сматрао је да би превођење требало да обогати језик на нов начин, пошто се углавном преводе врхунска дела, која то јесу и по обрађеним темама и по стилу казивања.

У свом чувеном делу *Ragionamento sopra l'origine e i progressi dell'arte poetica* Тезароти је говорио о имитацији, па је српски песник и у овом делу могао да нађе утемељење за примену поступка *imitatio*. Наиме, Тезароти је указао на трагове способности имитирања која је својствена уметностима од искона: „Cosi le arti, che belle per eccellenza si chiamano, benchè siano altrettanti rami dell'universal facoltà imitatrice, non deono contuttociò la loro origine all'interno anteriore conoscimento d'essa facoltà, ma solo all'istinto, al caso ed alle osservazioni particolari” (Cesarotti, 1960, 55)⁶. Сматрао је да је поезија уметност која је најкомплеснија од свих имитаторских: према својствима маште, мање или више луцидне и живе, од ње произилази или нарација, дискурс који се разуме, или имитација, дискурс који се осећа. Тезароти наводи и разлику између тзв. *imitazione icastica*, која представља верно портретисање, и *imitazione fantastica*⁷, или *imitazione creativa*, која са собом носи нужно заносан језик (*il linguaggio entusiastico*), чудесност (*il mirabile*) и фикцију (*la finzione*). Када указујемо на поступак *imitatio* не мислимо на имитацију која се може схватити и као један вид мимезиса, односно подражавања, опонашања стварности у уметничком делу.

Један од значајних италијанских интелектуалца XVIII века Лудовико Муратори (Ludovico Antonio Muratori) наглашавао је да поетска лепота може да има два изворишта: имагинацију и имитацију, као и да их песник може поседовати или појединачно или заједно, но у оба случаја не може му се оспоравати његова песничка аутентичност.

⁶ „Тако уметности, које се због изузетне вредности називају лепе, мада су исто тако и огранак опште способности имитирања, не дугују поред свега тога њихово порекло целокупном претходном сазнању о тој способности, него само инстинкту, случају и посебним запажањима”.

⁷ Тезароти се ослања на терминологију Платона, који када размишља о поезији уочава поезију коју назива *poesia icastica* и други тип који назива *poesia fantastica*.

3. Закључак

У XVIII столећу српска књижевност обogaћена је новим жанровима захваљујући управо превођењу: појавили су се 1777. први роман *Велизариј*, превод Павла Јулинца романа *Bélisaire* Мармонтела (Jean-François Marmontel) и 1787. прва комедија *Терговци*, превод Емануила Јанковића Голдонијевог (Carlo Goldoni) комада *I Mercanti*⁸. Такође, јавља се и феномен тзв. посрба: појава да се преводи ситуирају у наше поднебље; Емануил Јанковић је 1789. године објавио две: Штарков комад *Зао отац и неваљао син* (Franz Xaver Stark) и Енгелову веселу игру *Благодарни син* (Johann Jakob Engel). Иако би име могло да сугерише да су посрбе, некада веома популарне, аутохтона појава, то, међутим, није тако; и у другим европским књижевностима драмски се текстови прилагођавају укусу домаће публике и такав поступак назива се *локализација*. Она није карактеристична само за тзв. мале књижевности и почетке стварања националног репертоара; локализација се јавља, додуше ретко, и у великим европским књижевностима, нпр. енглеској или немачкој. Мада посрбе припадају класицистичкој традицији, оне су исто тако присутне и у српском предромантизму и романтизму, а у складу са настојањима ка укључивању у европске токове и стварањем самосвојне књижевности (Сибиновић, 1990, 27). На посрбе се може, сматра Сибиновић, гледати и као на један од израза „трансформације Доситејеве просветитељске девизе да помоћу превођења треба међу Србима сејати знање и мудрост, које су стекли други, развијенији народи” (Сибиновић, 1990, 25).

Владимир Ћоровић сматра да је цео XVIII век за Србе у Хабзбуршкој монархији прошао у сталном и видном напору да се изједначе са својом околином и европеизирају (Ћоровић, 1995, 513). Тежња за културним повезивањем унутар Европе у доба просветитељства повољно се одразила на обим и број преведених литерарних дела, на

⁸ Неколико година касније, 1793. године, Доситеј преводи Лесингову комедију *Дамон, или ти истинито пријатељство у искушенију љубови* и штампа је у *Собранију разних наравоучителних вештеј*. Петар Марјановић наглашава да су и Јанковић и Доситеј „први међу Србима тога времена, истакли потребу за приказивањем комедија, супротстављајући се још у средњем веку укорењеним схватањима о штетности сваке веселе игре и забаве” (2005, 168).

рушење предрасуда и баријера између различитих националних култура, као и на њихову бољу међународну размену. Превођење као делатност постало је један од најважнијих начина за проток нових идеја, а истовремено оно открива сличности и разлике у укусу читалачке публике европских земаља. Промене у српском друштву и препород српске књижевности у другој половини XVIII века, који су се десили усвајањем идеја просвећености, нису утицали само на знатно присуство преведене литературе, него и на појаву да се поред свештенства и племства јавља и нови читалац и купац књига – грађанство. Мноштво превода али и изворна литература са тематиком о породици, браку и васпитању деце предочавају да се појављује и нови, колективни читалац – грађанска породица. Превођење у новијој српској литератури, нарочито пред крај XVIII века у Доситејево доба, имало је изузетну важност за развој српске књижевности: ова делатност није била само део процеса укључивања српске књижевности у европске токове, него део много значајнијег процеса њене надоградње како жанровски, тако тематски и стилски, а посебно језички. Павле Соларић и Јован Дошеновић прихватили су идеје Доситеја Обрадовића у вези с језиком и моделом развоја српске књижевности и културе, својим оригиналним остварењима, као што су и својим преводилачким радом и односом према превођењу указали и на неисцрпне могућности једног нестандардизованог језика и дали допринос изградњи новог српског књижевног језика.

Литература

- Дошеновић, Ј.А. (1809а). *Численица или наука рачуна*. Будим: Славено-србска печатња Краљевскога свеучилишта венгерскога.
- Дошеновић, Ј.А. (1809б). *Лірическа пѣнія и Еше друга за увеселеніе*. Будим: Славено-србска печатња Краљевскога свеучилишта венгерскога.
- Иванић, Д. (2010). *Песничке парадигме Саве Мркаља*. У: *Сава Мркаљ: радови са Стручног састанка одржаног у Градској библиотеци у Новом Саду 23. априла 2010. године*. Нови Сад : Градска библиотека, стр. 35–46.
- Ивић, П. (1996). *О језику*. Република Српска Крајина. Ур. З. Каличанин. Книн–Београд, стр. 143–158.
- Марјановић, П. (2005). *Мала историја српског позоришта: XVIII–XXI век*. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине.

- Николајевић, Д. (1914). *Нови прилози за биографију песника Јована А. Дошеновића (1781–1813)*. У: *Чланци и прилози о српској књижевности прве половине XIX века*. Књиге Матице српске, бр. 46. Нови Сад: Матица српска, стр. 1–17.
- Обрадовић, Д. (1961). *Сабрана дела, I, 1811–1961*. Београд: Просвета.
- Савковић, Н. (2008). *Боравак Доситеја Обрадовића у Трсту*. „Зборник Матице српске за књижевност и језик” бр. LVI/3, стр. 607–622.
- Сибиновић, М. (1990). *Нови оригинали: Увод у превођење*. Београд: Научна књига.
- Соларић, П. (1804). *Кључић у мое Землеописание*. Венеција: Штампарија Пана Теодосија.
- Соларић, П. (1809а). *Благочтеннородна госпоже!*. У: Ф. Честерфилд, *Мудрољубац индијски: либо искуство ичастљиво живити у дружеству*. Венеција: Печатња Пана Теодосијева.
- Соларић, П. (1809б). *Предисловије*. У: П. Вилом. *Сверх воспитанија к' човекољубију*. Венеција: Печатња Пана Теодосијева.
- Ђоровић, В. (1995). *Историја Срба*. Београд: БИГЗ.
- Andrić, N. (1892). *Prijevodna beletristika u Srba od god. 1777–1847*. Zagreb: Knjižara Dioničke tiskare (Knjižara jugoslavenske akademije).
- Andrić, N. (1902). *Život i književni rad Pavla Solarića*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti.
- Cesarotti, M. (1960). *Ragionamento sopra l'origine e i progressi dell'arte poetica*. U: *Dal Muratori al Cesarotti*, tomo IV: *Critici e storici della poesia e delle arti nel secondo settecento*. Milano–Napoli: Riccardo Ricciardi Editore.
- Muratori, L.A. (1821). *Della perfetta poesia italiana*, vol. 1. Milano: Società Tipografica dei Classici Italiani.

